

Daramani Tarawele

**TONW KA SANNIFEERE
KONW**

2003 san desanburukalo

Daramani Tarawele

Tonw ka samifeere konbw

2003 san desanburukalo

Kɔ̀nɔ̀kɔ̀w

Kalansenw

ne

1. Tɔ̀ndenw.....	3
2. Warisara seereyasɛben.....	7
3. Kɛsu musakaw kaye.....	9
4. Bitigidaysɛɛ nafolo.....	13
5. Kɛsu kunnafonidisɛben.....	14
6. Waribon kaye.....	17
7. Feerefɛnw ninisɛben.....	20
8. Minɛn nininenw sɔ̀rlisɛben.....	22
9. Feerekɛla ka kaye.....	24
10. Minɛnw bɔ̀yɔ̀rɔ̀ kaye.....	25
11. Tile feere sɛben.....	26
12. Jagofɛnw tɔ̀ kaye.....	27
13. Kɛsu kɔ̀nɔ̀wari kaye.....	29
14. Dasaba.....	31
15. Kɛmɛda.....	34
16. Warimara, warijiuru, waridɔ̀nɔ̀n.....	40
17. Sɛfawari.....	51
18. Sansɔ̀ngɔ̀.....	43
19. Feereda.....	57
20. Sɔ̀rɔ̀da.....	61
21. Tɔ̀nɔ̀ ni binda.....	63
22. Baarasan tɛmɛnen kɔ̀nɛfɔ̀sɛben.....	68
23. Minɛnsɔ̀ngɔ̀ladon.....	70

Jɛbila

Baarakeminenko de be kalanden jolenw na bi. Tuma caman kalanden jolen be bila joyɔɔ dow la, a be kɔnɔnafili ni joyɔɔ min baaraw kɛli ye. A be dege baaraw la teliya la, o kɛcogo te faamuyali caman latige a ye. O kɔfɛ, gafe fana t'a bolo min kɔnɔkow b'a demɛ ka baaraw faamuya sɔɔ a yɛrɛ kɔɔ. Hami caman de be nin dakun na.

Dakun in hami do de y'an bila nin gafe in sebenni na. An y'an sen don jolenkalan dow la i n'a fo forobanafolo dondala koperatiwu, tonw ni jɛkuluw ka bitigiw, u ka furafeereyɔɔw, u ka sumanfeereyɔɔw n'u ɲɔɔɔnnaw. Mɔɔ minnu be bila nin feereyɔɔw kɔɔnabɔw n'u kɔnɔfenw feereli la, olu demɛfen ye nin gafe ye, a ka ke u ka baarakeminɛn ye min be u mago dilan nɔɔya la.

An m'a fo ko nin gafe ye fen dafalen ye, o fen te, an miiriya man surun o la hali dɔɔnin. Gafe in kun ye ka sira bo kalanden jolenw ye, u ni nin ko dɔnbaga ɲanaw ka sɔsɔli ke gafe in kɔnɔko tiɲɛ n'a nkalon kan, nka u ka se ka ka tiɲɛ bila gafe in nɔ na, k'a nɔnabila ni gafe kura ye. N'o ma ke, a ma bo an nɔ na. N'o ma ke sɔsɔli kun te yen.

Ala ka nɔnabila sɔɔ gafe in na walasa bama-nankan ka se ka yiriwa, tonw ni koperatiwuw jatɛw ka se ka ɲɔɔɔn sɔɔw.

Tɔndenw Tɔɔɔsebenkaye

Mun don ? a be mun ɲɛ ?

Kaye don tɔndenw tɔɔ sebennen don min kɔɔ, ɲɔɔɔn ko ka da u donwaati kan ; ka fara u donniwari hake ani u ka demɛ min be lasegin u ma. Donnidon ni u ka denbaya cogoya fana be seben.

Donniwari

Wari don min hake be sigi tɔndenw ka lajɛba (forobɔnsigi) senfɛ. Tɔnden be b'a sara ka sɔɔ ka don. O wari te lasegin cogo si la, hali ni tɔnden be bo ton na walima n'a yelemana yɔɔ were la sigi la. Donniwari don, hake kelen don, donbaga be ka kan a la.

Demɛ wari walima niyɔɔ wari

Niyɔɔ hake be sigi tɔndenw ka lajɛba (forobɔnsigi) senfɛ. Tɔndenw kelen-kelen donto ka kan niyɔɔ hake mamine nka n'i a diyagoyalɛn don ka niyɔɔ dow labila hali ni kelen don. Tɔnden be se k'a bo a yere la, k'a ɲaniya ka niyɔɔ caman sara, i n'a fo niyɔɔ saba ɲɔɔɔn. Sarati waati la, a be mamine bo a ma ka niyɔɔ kelen labila ani k'a kan di niyɔɔ fila to sarali la sanni san be ban.

Niyɔɔ minnu sarata tɔnden fe, olu be se ka segin a ma n'a be bo ton na walima n'a ka sigi yelemana yɔɔ were.

Denbaya Cogoya

A be tondenw ka denbaya mogo hake jira, mogo hake min sebennen don u kelen-kelen ka gatisenben kono.

Denbaya cogoya donni be nogyo ke tonden ka suman sarali la ton bolo ni baloko geleyara. Jate be bo ni hake ye ben kera min kan k'o ke mogo kelen niyoro ye.

Donniwari ni niyoro wari sarali ye sababu ye minnu be sannikeseben ni tondenseben lase tonden kelen-kelen ma.

Tondenw ka kaye b'a to ni tondenw hake n'u niyoro da be don sanga ni waati bee.

1.2. Tondenw togosenkaye mincogo

N°	Togo seben-don	Togo ni Jamu ani yoro	Denba-ya hake	Donwa-ri	Niyoro wari		Kolosiliw
					Saralen	Labilalen	
1	8-5-91	Ali Ba senekela	6	d. 500	d. 3000	d.1000	
2	10-5-91	Zan Sako	12	d. 500	d. 2000	d. 1000	

Misali min file sanfe nin ye, o donniwari ye sefa d.500 ye, niyoro kelen ye d.1000 ye. Warimarala be kaye in lafa, ka wariw mine, donniwari ni niyoro wari. A be tondenseben ni sannikeseben laben tondenw ye.

Kolosili : tondenw Togosenkaye ye ton seben folo ye

* Baara keta

1. Masa Kamara lakolikaramogo ka baara yelemana Moti. Mun be ke ? Warimarala be mun ke ?

2. Warimarala nimɔgɔkɛ k'a bɛ don tɔn na.
Ko k'a denbaya mɔgɔw ɲɔgɔn fila sɛbɛn.
Warimarala ka jaabi ka kan ka ke mun ye ?

Warisarali seereyasɛbɛn

Mun don ? A bɛ min ɲɛ

Kayekunkurun don min kɔnɔna sɛbɛnw ye
tigeta saba-saba ye n'u bɛ wari sarali seereya. Saba-
saba in sɛbɛn fɔlɔ, bolo fɔlɔ, bɛ di warisarala ma.
Bolo filanan bɛ bila tɔnw baarada ɲɛmɔgɔso ma, bolo
sabanana bɛ to kaye kɔnɔ ka ke warimarala seere ye.
Kaye in baara tɛ ban.

A lafacogo :

Mali Jamana
Fasojama kelen-kuntilenna kelen
Ŋaniya kelen

Bamako kafo
Mara II

B.....Koperatiwu/tɔn/cakɛda

Wari sarali seereyasɛbɛn N°01852
Wari hake : d. 40.0001

Seereyasɛbɛn ka di Usumani Kamara ma, B..Koperatiwu
feerebagaw ɲɛmɔgɔ

Wari hake ye dɔrɔmɛ ba bi naani ye sɛfa la

Wari sarakun Malo RM 40 sɔngɔ

Nin kaye in be lafa koperatiwu/bitigi warimarala fe.
Ale de fana b'a mara, ale de b'a bolonc fana k'a la.

Kalɔsili : Warimarala be kɛsu min kunna walasa
o kɛsu sɔrɔw ka sidɔn, seereya-seben kaye lafali ye
wajibi ye. A be warisarala fana jeya.

* Baara keta

" A fo warimaralma ka kan ka seereya-seben
nine n'a yere be wari sara kɛsu do ma ? Mun na ?

Kɛsu musakaw kaye

Fɛn min don, a be min ne.

Kaye don kɔnɔnasɛbenw ye tigeta saba-saba
ye, warimarala ka musaka kelenw be seben minnu
kan, ka seereyasɛbenw fara u kan.

Seben saba-saba ninnu kunkurun be to kaye kɔnɔ ka
ke musakaw seere ye, musaka minnu yamaruyara tɔn
ɲemɔgo fe ni warimarala y'olu ke.

Warimarala b'a lafa k'a bolonc bil'a la, wari sɔrɔbaga
b'a bolonc bil'a la ka fara tɔn ɲemɔgo bolonc kan ;
seben saba in folɔ be di wari sɔrɔbaga ma, 2 nan be
to warimarala bolo, 3 nan be ci tɔnw ɲemɔgoyaso la.

A lafacogo :

Bamako kafo : Mali Jamana
Mara II Fasojama kelen-kuntilenna kelen
B.....Koperatiwu/bitigi Ɔaniya kelen

Kesu musakaw
Wari hake : 1 700

Wari hake..... ba kelen ni keme wolonwula
kun..... Malo T. 8 tasara

K'a sara Bamako 19.....31991
Ton jekulu nemogo k'a sorola
A sorobaga

Warimarala

Kolosi

An k'a don ko koperatiwu/bitigi walima jekulu musakaw be yamaruya ton lakanani jekulu nemogo fe. Warimarala be soru ka musakaw ke. Nka, ni warimarala ye musakaw sebenw lafa k'a bolono k'u la, fo a ka nemogo k'a kolosi, k'a bolono k'a la.

* Baara keta : Warimarala ye musaka seben dilan dorome 200, malo t.6 tasara ye, ko di nemogo

k'a bolono bila o la. O y'a soru, nemogo tun ye d.1000 de yamaruya malo in tasara ye. Nemogo ka kan ka mun ke yan ?

Jekulu ka bitigidayele nafolo kunfalo seben

Fen min don :

Ni jekulu/ton bangeri tuma min, a be miiri nafolo sarali la, nafolo saracogo, nafolo sarayorow. A bena baara ke ni o nafolo de ye, bitigidayele, koperatifudayele

Jekulu be seben dilan, nafolo kunfalo seben, seben min kunnafoniw di wari kan, jekulu ye wari min saru. Katimu be daw ni sarayorow jira : wari hake an'a boyoro.

Nafolo kunfalo seben

Wari sarolen	Darame	Wari boyoro
Bitigi jawari		Tondenwari
Bitigi minizebaarawari...		Forobasene wari...
Baarakeminenw sanwari		Kafo jiginew juru...
Jagofenw sanwari		Kafo jiginew juru...
Mume		Mume

A be min ne :

Nafolo kunfalo seben de be nafolo mume da jira, ka se a sarayoro fana ma, nafolo min ni mago be se a ma feerekeyoro dayeleli la.

O kono, nafolo kunfalo seben naci dow fana ye :

1. tonwari da sigili nefoli be nogyo
2. Juru min be ta Kafo Jiginew fe, o takun be nefo Kafo Jiginew ye
3. A b'a to ni demedonna do be sika-sika la, o hakili be faamuaya saru fo a be son deme diliko ma.

Kalsili : Nafolo kunfalo seben dilanni be ke sije kelen. A be ke sanni feerekeyoro ka dayele.

Kesu kunnafonidiseben

Fen min don a be min ne :

Seben don, min kancana na koperatiwu walima jekulu ka wari sorolen n'a ka musakaw be seben warimarala fe. A b'i ko warimarala hakili, a be kesu kunnafoni jira waati o waati.

Seben don min sebenni be korcce kalosa o kalosa. Seben don, min kunkurun be to min na, a seben folo be ci tonw baarada nemogoyaso la, kunkunrun be to warimarala bolo, segese-geliw nesigilan.

Seben in lafabaga ye warimarala ye, a marabaga ye ale fana ye, bawo ale kelen de be kesu kunna.

Warimarala be kesu kunnafonidiseben lafa, a b'a bolono bila a la, kolosilijekulu nemogo fana b'a bolono bila a la, kolosilijekulu yere bolono be bila a la.

Bamako kafa :
Mara II
B.....Koperatiwu

Mali Jamana
Fasojama kelen-kuntilenna kelen
Djaniya kelen

N°

Kesu kunnafonidiseben kalo

Donw	Donw boli sababu	Sorow	Musakaw	To
-		10.000	2 000	
-				
-	Sebenta fan da be	d. 10.000	d. 2 000	d. 8 000

Kolosili

Kesu kunnafonidiseben wari to da ka kan ka ben kesu segesegele da ma ka da wari yere jateli kan bolo la ani sorotow kafolen a kan, i n'a fo waritasebenw (waribon...) olu minnu wari ma ta folo warimarala fe.

An k'a don ko jurusebenw te jate i n'a fo waritaseben minnu ye warije jate ye barisa u te se ka ke warije ye. Jurusebenw ye seereyasebenw ye

minnu jate be minε jateboseben werεw konε min ye jurutalaw ta ye.

Mun be ke ni waarimarala sonna jurusebenw m'a ka kesu konε ?

Segεsegeli y'a jira ko miliyon kelen b'a kesu konε. O diyara bee ye, bee nisondiyyara barisa koperatiwu benna se ka minen caman san ka mangasan fa. Nka waati min n'aw b'a fe ka taa minenw san, ba 50 daron de sorola kesu konε, ba keme ni bi duuru bee ye jurusebenw ye. Hakili lajigin : ka sanni ke juru la ton be se ka ban o ma.

Waribon kaye

Fen min don a be min ne :

Kaye don min konε, ton ni waribon celajatemine bee ba seben min konε. A b'a to ton ka sorε cogoya be don waribon na. Kaye in b'a to sangali be se ka ke ton ka warikonε na ni kaye konεsebenw ye.

Sebenw don min jatebo be korεce kalosa ni kalosa, jatebo daw be seben kalo kura damine ta la.

A lafacogo

Misali min be duguma, o b'a jira ko cakεda marayoro la wari be yen waribon ka bolo kan. Nka, waati daw be ke, ton ka wari maralen te se k'a ka musaka bee ke, waribon be se ka cakεda in deme, k'a bolomagen ni juru ye walasa a be se ka musakaw ke. Ni ton (koperatiwu) cakεda nana wari were bila waribon na, waribon b'a ka bolomagen tige. O waati fen te ton marayoro la, juru yelenna a la. Ton ka here ye, waati bee, wari ka sorε a marayoro la, a bilayoro la.

Ni soro ka ca ni juru ye : cogoya ka ni
 Ni juru ka ca ni soro ye : cogoya man

ni.

Marayoro N°.....00420		B N D A			
Donni	Donw	Sababuw	Juru	Sababuw	Juru
1-3-91	B.N. N° 01956	100.000	4-3-81	Warita- seben n°	120.000
Kaye in korocela ka ben					

Kj = Kolosiljekulu

Nin seben laban na, don be seben, warimarala, lakananijekulu jemogo ani korenabojekulu jemogo b'u bolono k'a la. Warimarala bolono koro ye k'a sonna kaye jate ma.

Lakananijekulu jemogo bolono koro ye k'ale sonna kaye jate ma fo k'a bila o don na.

Korenabojekulu jemogo bolono koro ye k'ale ka segesgeli kofe, jate ye tije ye. Nin kaye lafabaga n'a marabaga ye warimarala ye bawo ale kelen pe de be waribon sira taama koperatiwu walima jekulu baaraw sira la.

5.3. Kolosili

Nin kaye labarali wajibiyalen don cakeda ma, min b'a fe a ni waribon ka baara ke jagon fe kopuman.

*** Baara keta**

1. Munna waribon seben na wari hake te ben, kaye jate ma ?
2. A be ke cogo di n'i b'a fe ka kaye jate ke tije ye.

Feerefenw jiniseben : Minenjiniseben

Fen min don, min be ke n'a ye

Kayekunkurun don, kunkurun be to min kono. Cakeda be minen minnu jini olu siya n'u hake be seben a kono.

- Seben don min be jinini ke cakeda were fe, cakeda min be minen di, feere (boyoro, dilayoro).
- Seben folo be di danniyoro la, cakeda, dilanyoro ma, seben 2 nan be to ton yere bolo n'a be segesegeli ke minen kuraw mana na.
- Min joyoro nesinnen cakeda, koperatiwu minensan ma, a be o de k'a bolo kan mara la, ale de fana b'a lafa.

A lafacogo

Bamako kafa

Mali Jamana
Fasojama kelen-kuntilenna kelen
Taniya kelen

Minenjiniseben... N°.....
Minenjini kalo.....
Minenw dibaga.....

Minen siya	Hake	Kelen songo	A bee songo	Kolosiw
Kogo	boro 100	350	35.000	
Ka minenw di		Don	Minensanna	
		lajeba nemogo		

Minensanna b'a bolono bila minenjiniseben na, lakananijekulu nemogo fana b'a bolono k'a la.

Kolosiw

Nin seben be lakananijekulu deme a ka se ka cakeda ka baaraw (feere ni sanni) boloda san nata kama.

Minen jininenw sarliseben

Fen min don, a be fen min je

Kaye don min konsebenw be labaara laba-saba mogo fe tonden min nesinnen don cakeda ninensan ma, seben don min b'a to ni minenw hake be don, u feeresongo be don ani u wari bee an'u ngoya.

Mogo minnu b'u bolonc bila a la : minensanna, akananiyekulu njemogo ani bitigifeerela (baarakela)

Kaye don min be minensanna ka mara konc. A seben folc be ci jatebo bolofaara ma, 2nan be di bitigifeerela ma, 3 nan be to a marabaga bolo.

A lafacogo

Mali Jamana
Fasojama kelen-kuntilenna kelen
Njaniya kelen

Minen jininenw sarliseben
ka nesin : O Dunbiya
B. koperatiwu minenjinina

Minenw suguya	hake	kelen songo d.	wari hake sefawari
busi _____	10	60	d. 600 sefa
kuruwa _____	2	700	d. 1 400 sefawari
Kaba(numan ni kinin)	4	8.500	d. 3 400 sefawari
Bamako..... Lj njemogo	Kj njemogo		A dafalen don Baarakela Feerekela

Kolcsiliw

Seben in b'a to an ka bitigikonominenw feeresongo don.

A be sagesegeli fina ngoya.

* Lj : Lakananiyekulu
* Kj : Koperatiwobokulu

Feerekela ka kaye

Fen min don, a be min je

Kaye don, minen bee sebennen don min kono ka da minen pininenw sorliseben konota kan ka fara wari hake min sarala fe sanniw ko.

Kaye nin b'a to minenw hake ka don, minenw to ani feerekela ye waari hake minnu sara.

A koroceli ye kalo o kalo ye, a kolosibaga n'a marabaga ye, feerekela yere ye.

A lafacogo

Feerekela ka kaye

kalo.....

Donw	Sababuw	soro baara	juru baara	to
	k'a seben fan do fe	d.	d.	d.

Kolosili

Koperatiwu/bitigi baara be kaye in wajibiya bawo segesegele te se ka ke a ko.

Minenw boyoro kaye

Fen min don, a jeci

Kaye don, min kono minenw sanniko be seben, je walima cogo were. A be cakeda ni jagofenw boyoro ce sementiyacogo jira fo ka se waribo ma Lj nemogo b'a lafa, a b'a mara fana.

A lafacogo

B. Koperatiwu					
Minenw boyoro kaye					
Donw	Jagofenw	hake	boyoro		kolosiliw
18.3.82	Malo.....	t.8	Bakore		Waati kono
19.3.82	Safune.....	kariton 50	Barikatigi	35 000	

Kolosili

Walasa fongonko kana don cakeda ni a baarakefongonw ce, nin gafe labarali ye diyagoya ye.

* Baara keta : Nafa jumeww be kaye in labara koruman na ?

Tile feere sebɛn

Fɛn min don, a ɲɛci

Feere fɛn o fɛn bɛ kɛ tile kɔnɔ, olu bɛɛ bɛ saban kaye in kɔnɔ. A b'a to minɛn feerelenw hake, u suguya n'u songo bɛ dɔn. A bɛ feerekɛla bolo kan, a b'a kɔrɔcɛ don o don.

A lafacogo

Tɔgo ni jamu	Suguya	hake	Feeresongo		Kɔlɔsiliw
			kelen	a lajɛlen	
-	ɲɔ	k 50			
-	malo	k 50			
-	sukaro	k 30			
A lajɛlen					
Bamako 1991 Feerekɛla					

Kɔlɔsili

A bɛ jagofɛnw feere jira kelen-kelen. A bɛ tiɲɛnɛnw ni dɛsɛlenw fana jira.

Jagofɛnw to kaye

Fɛn min don, a ɲɛci

Kaye don, min kɔnɔ jagofɛnw feerela k'a to to waati dɔ kɔnɔ, o to bɛ sebɛn yɛn. A b'a to b'a dɔn kɛsu bɛ cogo di feerekɛla fan fɛ ani sanni bɛ kɛ kɛ bolo min kan.

Kj ɲɛmɔgo de ka baara ɲɛsinnen don kaye in ma, ale de fana b'a lafa, k'a mara. Feerekɛla ni Lj ɲɛmɔgo b'u bolonɔ bila a la. A sebɛn ye fila-fila ye, folo bɛ taa jatebo la, koperatiwu yɛrɛ bɛ dɔ mara.

A lafacogo

Jagofɛnw to sɛgɛsɛgɛli						N°
						Kalo.....
N°	Suguya	Hake	Sansongo		Feeresongo	
			kelen	a lajɛlen	kelen	a lajɛlen
1	Malo					
2	te k'a sebɛn fan dɔ fɛ					
			3 450		33 650	
A kɔrɔcɛla k'a bɛn dɔrɔmɛ ba bi saba ni saba ani kɛmɛ wɔɔrɔ ni bi duuru						
Lj ɲɛmɔgo			Feerekɛla		Kj ɲɛmɔgo	

Kalɔsili

Koperatiwu baara tɛ kɛ jagofɛnw tɔ kaye kɔ hali n'a danna feerekɛla ka jate sɛgɛsɛgeli ma.

Kɛsu kɔnɔwari kaye

Kaye don, min kɔnɔsɛbɛnw ye fila-fila ye. Wari min bɛ kɛsu kɔnɔ o cogo pereperelatigɛlen don a kɔnɔ waati ni waati.

Kj nɛmɔgɔ ka baara nɛsinnen don a ma. A b'a bolonɔ bila a la ani Lj warimarala kalo o kalo sijnɛ kelen hali n'a ma kɛ lasosa ye.

A kelen ka

kɛsu sɛgɛsɛgɛ an ye wari sɔrɔ nin cogoya la :

2 000 biyebulu	15 =
1 000 biyebulu	20 =
200 biyebulu	40 =
100 biyebulu	12 =
50 ganannin	23 =
20 ganannin	100 =
10 ganannin	50 =
5 ganannin	10 =
2 ganannin	5 =
dɔrɔmɛ	5 =

O lajɛlen =

Sorocogo werew

fosi

a lajelen

a kuuru bee

siginidennama

Lj nɛmɔɔ

Warimarala

Kj nɛmɔɔ

Dasaba

Waati dow la, jatepini konona na, jate be ke ni da saba ye, bawo da saba de donnen don, naaninan be pini ni olu saba ye. Da naaninan in be se ka ke songo ye walima janya, girinya, kene, fa n'u nɔɔɔnnaw ye.

Jatepini :

Ina ye nono litiri 3 feere dorome 180. A ka nono mume ye litiri 6 ye. O sanwari ye joli ye ?

Hakiljakabo :

Da saba minnu donnen don, olu ye :

litiri 3, d. 180 ani litiri 6.

litiri 3 = hake feerelen ye.

d. 180 = hake feerelen songo ye

litiri 6 = hake feereta mume.

Da naaninan ye jumen ye ? Litiri sanwari, o be pini. O te sorɔ ni litiri kelen songo te.

Litiri kelen songo ye :

$$d. 180 : 3 \text{ walima } \frac{180}{3}$$

Litiri 6 sanwari ye)

$$\frac{180}{3} \times 6 \text{ walima } \frac{180}{3} \times 6 = d. 360$$

A be faamu ko :

* Ni da saba donnen don, walasa ka naaninan soro, i dan ye ka tilali ke kelen songo walima a janya, a fa, a girinya walima a kene da nini ka soro sigiyoroma ni da sabanan ye.

Misali : litiri 3 ye d.180 ye
litiri 6 be ke joli ye ?

Baara keta :

1. Tigatulu litiri 6 ye d.900 ye. Litiri 11 songo ye joli ye ?
2. Malo kg 12 ye d.480 ye. kg 20 songo ye joli ye ?
3. Pankurun do be km 4284 boli waati 7 kono. A be furance jumen boli waati 5 kono ?
4. Malo bore 18 ye kg 1350. Bore 24 girinya ye kilo joli ye
5. Palan 14 fa ye litiri 168 ye. Palan 20 fa ye litiri joli ye ?
6. Finikalace be finimugu metere 14 kala ka ke orobu 4 ye. Orobu joli be soro metere 1688 ma.
7. Mobili do ye esansi litiri 9,2 ke ka km 240 boli. A be esansi hake jumen jeni km 785 kan. O musaka be ben joli la nin waati la ?

8. Jiriden kg 4,8 be jiridenji kg 3,360 bo.

Jiriden kg 12 be ji hake jumen bo.

U ye ji in tobi ni sukaro ye min girinya ni ji yere girinya ye kelen ye. O nagaminen ye hake jumen ye. Tobilin be ban tuman min kg 2,300 bora a la. Jiridenji sukaroma hake sorola ?

9. Mobilitigi do ye d.1878 don esansi l.24 na. Mobilitigi filanan ye esansi min san d.468 b'a je folo ta la. A ka mobili be l 9,5 jeni km 100 kono. Mobilitigi filanan be se ka furance jumen boli n'a ka esansi sannen in ye ?

Kemeda

Kemeda

Ɗefoli :

Tuma caman jagokelaw ni sannikelaw be ɲɔɲɔn dakolo ja, kerɛnkerɛnɛnya la, ni camansannaw be sanni ke. O bee ye tɔnɔ nɔfeko ye. Camansannaw b'a nini jagokelaw, magobatigiw ka do bo, u ka bin. Ko ni do ka ba ma sa, do ka na te diya. O tuma, tɔnɔ be se ka dafɔ ni kemeda ye, binda faba be se ka dafɔ ni kemeda ye.

Misali 1

Dulokiw sanga wulilen, lse tun be k'u feere d.1000. Sanga binnan tuma min, a ye do bo u songo la. Min bɔra o ye 20 % ye. Duloki sangantan songo ye joli ye ?

Hakilijakabo

Mun be nini yan, tɔnɔ wa binda ? binda.

Binda ye joli ye kemeda la ? $20\% = 20/100 = 0,020$

Joli be bin kemɛ na ? d.20

Joli be bin d. 1 na ? $20/100$

Joli be bin d.1000 na ? $d.20 \times 1000/100 = d.200$

Duloki sangantan songo ye :

$d. 1000 - d.200 = d.800$

Misali 2

lse ye kulusi do san d.1000 ka tila k'a

feere. A ka tobo kera sansongo 10 % ye. Tɔnɔ ye dɔrɔmɛ joli ye ?

Hakilijakabo :

Mun be nini yan, tɔnɔ wa binda ? tɔnɔ

Tɔnɔ ye joli ye kemeda ? $10\% = 10/100 = 0,020$

Tɔnɔ ye joli ye kemɛ na ? d.10

Tɔnɔ ye joli ye d. 1 na ? $10/100$

Tɔnɔ ye joli ye d.1000 na ?

$d.10 \times 1000/100 = d.100$

A be faamu ko :

* Kemeda te dɔwɛɛ ye da tilayɔrɔ ma ko,

$20 \text{ } \text{ } = 20/100$. ka binda walima tɔnɔ, (i ko do farala a kan walima do bɔra a la) nini, i dan ye ka tali ke da la ni da tilayɔrɔma ye.

Misali : $20 \times 300/100 = 60$

Kɔlɔsili : kemeda jate be ye nin fen bee ye, wari, janya, sumaninanw, girinya sumaninanw fa sumaninanw... fen bee.

Baara keta :

1. A' ye bindaw nini ni kemeda nin ye :

15 % : d.800, d.1200, d.4500, d.9500, d.13 200

2. A ye tɔnɔw nini ni kemeda nin ye :

25 % : d.600, d.1800, d.2800, d.7600, d.2400.

Jatɛnini :

1. Kabini kunun, sukaro songo jiginna ni 5% ye. Mɔgo min ye d.1200 san sukaro la, dɔrɔmɛ joli tora o ye ?
2. Aja ye arajo san, arajo ye d.12 800 ye. Arajofeerela sonna ka songo 5% bo a la. Aja ye joli sara ?
3. Mɔgo do ye du do san d.24 600. Musaka misenw kera songo 12 % ye. Musaka misenw ye joli ye ? Du songo mumɛ ye joli ye ?
4. An ka lakolidenye mɔgo 260 ye. Kalanso folo ye 40 % ye, kalanso filanan ye 35 %, sabanan ye 25 % ye. Kalanden joli bɛ kalanso kelen-kelen kɔnɔ ?

Kɛmɛda : ka da jini, i bɛ min kɛmɛda don.

Jɛfoli :

An ka jatɛw kɔnɔ, an ye da tilayɔromaw ye. An ko kɛmɛda bɛ i ko da tilayɔroma. O la, an bɛ se cogo min ka da jini ni da tilayɔroma ye cogo min, an bɛ se k'o jɔgon kɛ ni kɛmɛda fana ye.

Jatɛnini :

Denmisen minnu bɛ kunnafonisɛbenw feere Bamako ka sara ye u ka feere 15 % ye. O la, ni d.210 dira min ma tile kelen, o ye joli feere ?

Hakilijakabo :

A bɛ d. 15 soro d.100 kan

A bɛ d.1 soro joli kan ? $100/15$

A bɛ d.200 soro joli kan ?

$d.100 \times 210/15 = d.1400$

A bɛ faamu ko :

* N'i bɛ da jini, i bɛ min kɛmɛda don, i dan ye ka kɛmɛ tila kɛmɛda ye k'a sigiyɔroma ni da donnen ye.

Kɔlɔsili : An ka folo ka sigiyɔromani kɛ kɛmɛ ni da donnen cɛ ka laban tilali ma.

Baara kɛta :

1. Nare ye nɔnɔ girinya 4 % . Filamuso bɛ nɔnɔ hake jumen kɛ nare bag 2 ye ?
2. 15 % bora kasiki songo la. Kasiki feerela d. 850. Kasiki songo folo tun ye joli ye ?

3. Kogo min be kogoji la, o ye kogoji girinya 2,5 % ye. Ji hake jumen be ta kogoji la ka kogo bag 384, 75 soro ?
4. Ce da ye d.6500 soro feere da tano ye. O ye wari soralen 6,5% ye. Wari soralen mumu ye joli ye ?

Kemeda : Ka kemeda jini

Jefoli : Jatepini kono, tuma daw la, a be fo ko ka kemede jini. A be se ka ke binda walima tano walima fen wera kemeda ye.

Jatepini :

Walasa sannikelaw ka caya, feerekela in ye songow jigin. Duloki min songo tun ye d.1950 ye, o feerela d.1893. Songojigin kemeda ye joli ye ?

Kakilijakabo :

Songo jiginna ni joli ye ?

Songo jiginna ni : $d.1950 - d.18833 = d.117$

d.1950 jiginna ni d.89 ye

d.1 be jigin ni $117 / 1950$

d.100 be jigin ni $117 \times 100 / 1950 = d.6$

Songo jiginda /binda ye 6 % ye.

A be faamu ko :

* Ni be kemeda jini, i dan ye ka songo folo (teremeda) ni feerela/sanda yere-yere danfara jini, k'o danfara sigiyoroma 100 na k'o soralen tila teremeda /songo folo ye.

Baara keta :

1. Gafe in songo folo tun ye d.1000 ye. A feerela d.800. Songo jiginni kemeda ye joli ye ?
2. Safunskun in dilannen kura tun ye g.500. A jalen girinya tora g.440, kemeda la, joli bora a la ?

3. Setigi taara ni sefan 250 ye sugu la ; 40 cira a la. Bɔnɛ kemɛda ye joli ye ?
4. Nin baarakela ka sara ye 9000 ye kalo la. Nka kalo o kalo, d. 8550 bɛ sara a ye. Kemɛda la, joli bɛ tige a kun ?

Warimara – Warijuru -Waridɔnɔn

Jɛfɔli :

Wari bɛ mara, wari bɛ jurudon walima k'a dɔnɔn. A mana kɛ min ye, a bɛ benkan de kɔnɔ. O benkan bɛ sinsin waati kuntaala kan, a bɛ sinsin tɔnɔ hake kan min bɛ bɔ wari hake la n'o ye manankun ye, tɔnɔ bɛ jate ni kemɛda ye. Hadamadenw bɛ wari juru don walima k'a dɔnɔn u ni jɔgɔn cɛ. Nka waribonw de ta dɔnnen don kɔsɛbɛ.

Misali :

Madu ye d.28 000 juru don Sanba la a mago kama. Nka san mana dafa, Sanba bɛ d.1400 sara Madu ye n'o ye d.28 000 kemɛda 5% ye.

Mun bɛ nin misali kɔnɔ ?

d.28 000 ye manankun ye.

d.1400 ye sankelentɔnɔ ye, manankun

tɔnɔ kemɛda ye san kɔnɔ, d.100 sankelentɔnɔ. San 1 = kalo 12 = tile 360. Kalo ye tile 30 ye. Kuntaala jate bɛ mine ninnu de kan warimara ni waridɔnɔn hukumu kɔnɔ.

Sankelentɔnɔ :

Jatepini :

Ni manankun ye d.48 000 ye, ka tɔnɔ kemɛda kɛ 3 % ye, sankelentɔnɔ ye joli ye ?

Hakilijakabɔ :

- d.100 sankelentɔnɔ ye d.3 ye
- d. 1 sankelentɔnɔ ye joli ye ?
- d. 14 sankelentɔnɔ ye : 3 /100
- d. 48 000 sankelentɔnɔ ye joli ye ?
- d. 48 000 sankelentɔnɔ ye :
- d. 48 000 x 3/100 = d.1440

A bɛ faamu ko :

* N'i bɛ sankelentɔnɔ jini, i dan ye ka manankun kemɛda sigiyɔroma ni kemɛda ye ka sɔrɔ k'a tila 100 ye.

Baara kɛta :

1. Manankunw n'u tɔnɔ kemɛdaw file, a' y'u sankelentɔnɔ jini : d.2600 ta ye 5 % , d.3800 ta ye 4,5% , d.12600 ta ye 3,5% .
2. Wari mumɛ jumen bɛ sara nin manankunw n'u tɔnɔ kemɛdaw ye :
d.2000 ta ye 4 % , d.5000 ta ye 5 % ,
d.10 000 ta ye 6% ye, d.6000 ta ye 4 % ye.

3. Adama ye moto sango jeba-golokan ye d.68 500 ye. A fobla ka d.30.000 sara. A to be sara san kelen kono, nka tona be d'a kan. Ni tona kemeda ye 6 % ye, moto sango ye joli ye ?

4. Jagokela do ye d.185 000 sara. A ye nin 2/5 di mara la 6 % waribon na k'a to di 5 % warimarayoro la. A ka sankelentona mumbe be ben joli ma ?

Tona jatemine

Jefoli :

Tona be jatemine waati kuntaala fe. O la, tona fan o fan, n'a be jatemine fo sanlentona jate ka don fola.

Jatejini :

Sancamantona jatemine

Forobaton do ye d.6000 di mara la 3 % kemeda la. Ton ka tona mumbe ye joli ye san 3 kono.

Hakilijakabo :

Sankelentona be jini bawo manankun ni kemeda donnen don manankun : d.6000
Kemeda 3

Sankelentona ye : $3 \times 6000/100 = d.180$

San 3 tona be jini sisan. Sankelentona sigi-yoroma 3

San 3 tona ye : $d. 180 \times 3 = d.540$

. Kalocamantona jatemine

Jatejini :

Fakuru ye d.1000 bila mara la waribon na. Tona kemeda ye 6 % ye. Fakuru ka manankun be tona hake jumen lase a ma kalo 9 kono ?

Hakilijakabo :

Sankelentona be se ka jini ni manankun ni tona kemeda ye

Sankelentona ye : $6 \times 1000 / = d.500$

Sankelentona sarola kalo 12 kono ; san ye kalo 12 ye.

Kalo kelen tona be se ka jini : $d.600 / 12$

Kalo 9 tona ye : $d.600 \times 9/12 = d.450$

. Tilecamantona jatemine

Jatemine

Ni Samakun ka manankun ye d.13 000 ye k'a ka tona kemeda ke 6%, a ka tile 96 tona be ke joli ye ?

Hakilijakabo :

Sankelentona be se ka jini ni manankun ni tona kemeda ye.

Sankelentona ye : $d. 6 \times 13 000 / 100 = d.780$

Sankelentona sarola tile 360 kono ; san kelen ye tile 360 ye.

Tile kelen tona be se ka jini : $d. 780/360 =$

Tile 96 tona ye : $d.780 \times 96/360 = d.208$

. Kuntaala da tano jatemine

Jatejini :

Sunba ka manankun ye d. 36.000 ye, tano kemeda ye 5 %, mara kuntaala ye k'a damine marisikalo tile 3 fo zuluyekalo tile 21 o san kelen kono. Sunba ka tano ye joli ye ?

Hakilijakabo :

Kuntaala ye : k'a ta marisikalo tile 3 fo zuluyekalo tile 21, o ye : marisikalo tile 28 + awirilikalo tile 30+ mekalu tile 31+ zuwenkalo tile 30 + zuluyekalo tile 21 = tile 140 (biladon te jate, tadan be jate).

Sankelentano be se ka jini ni manankun ni tano kemeda ye.

Sankelentano ye : $d.5 \times 36\ 000/100 = d.1800$ (tile 360 tano ye d.1800 ye).

Tile kelen tano ye : $d.1800/360$

Tile 140 tano ye : $d.1800 \times 140/360 = d.700$

A be faamu ko :

* Ni be manankun tano jini kuntaala kono min ka ca walima a ka dogo ni san kelen ye, i be folo ka sankelentano jini. Ni san caman don, i be sankelentano sigiyoroma ni san hake ye.

Ni kalo caman don, i be sankelentano

tila kalo 12 ye k'o niyoro sigiyoroma ni kalo hake ye. Ni tile caman don, i be sankelentano tila tile 360 ye, k'o niyoro sigiyoroma ni tile hake ye.

Baara keta :

1. Manankun min ye d.8000 ye, o ka tano be ke joli ye nin waatiw kono ni tano kemeda ye 5% ye : san 1, san 2, san 5, kalo 8, kalo 9, tile 90, tile 72, tile 45 ?
2. Ni manankun ye d.30 000 ye ka tano kemeda ke 5 % ye kalo 4, kalo 7 kono, a tano be ke joli ye.
3. Ni manankun ye d.350.000 ye ka tano kemeda ke 4,5 % ye, san 2 ni kalo 8 tile 18 kono, a be hake jumen lase a tigi ma ?
4. Kase y'a ka manankun d.2 400 000 bila 5,5 % waribon na k'a damine mekalu tile 20 san 1995 fo zuwenkalo tile 18 san 1996. A ka tano be ke joli ye ?

Tano kemeda jatemine

Jefoli :

Jatejini kono, tuma caman, a be fo ko ka tano kemeda jini. Tano kemeda te se ka jini da fila werew ko minnu b'i n'a fo manankun ni sankelentano. Tano kemeda te dowere ye, d.100 sankelentano ko.

Jatejini :

Siriman tun ye d.28 000 ke manankun ye k'o bila waribon na. O sankelentɔnɔ benna d.840 ma. Siriman ka manankun tɔnɔ kemeda ye joli ye ?

Hakilijakabo :

Tɔnɔ kemeda ye d.100 sankelentɔnɔ ye, d.100 manankun ye.
d.28 000 kelen manankun ye, a sankelentɔnɔ kera d.840 ye.

d.1 mana ke manankun ye, a sankelentɔnɔ be ke d.840/28 000.

d.100 mana ke manankun ye, a sankelentɔnɔ be ke $d.840/2800 \times 100 = d.3$

Tɔnɔ kemeda ye 3 % ye.

A be faamu ko :

* N'i be tɔnɔ kemeda jini, i dan ye k'a sankelentɔnɔ sigiyɔroma 100 na k'o sɔɔlen tila manankun ye.

Baara keta :

1. Nin manankun, d.200 tɔnɔ kemeda ye joli ye, n'a tɔnɔ ye d.8 ye san kelen kɔnɔ ? d.18 san fila kɔnɔ ? d.40 san 4 kɔnɔ ?
2. Tɔnɔ kemeda ye jumen ye ni d.800 tɔnɔ ye d.144 san 3 kɔnɔ ?
3. Tɔnɔ kemeda ye joli ye ni d. 9750, san 4 kɔnɔ, be laban ka ke d.12090 ni tɔnɔ farala a kan ?

4. Nama ye d.8000 juru ta waribon na. Kalo 3 kɔnɔ, a ye d.8120 sara waribon ye. Tɔnɔ kemeda tun ye joli ye ?

Manankun jatemine

Jɛfɔli :

Jatejiniw kɔnɔ, tuma caman, a be fo ko ka manankun jini. Manankun be se ka jini da fila wɛrɛw b'i bolo, k'olu ke kemeda ye ani sankelentɔnɔ.

Jatejini :

Selikɛɛ ka manankun min kemeda ye 4% ye tɔnɔ na, o sankelentɔnɔ benna d.850 ma. Manankun in ye joli ye ?

Hakilijakabo :

Kemeda 4 % jate ye ko d.4 sababu ye d.100 manankun ye. D.1 sababu be ke d. 100/4

O tuma, sankelentɔnɔ d.850 sababu be ke joli manankun ye.

Manankun y'o la : $d. 100 \times 850/4 = d.21250$

A be faamu ko :

* N'i be manankun jini, i dan ye ka d. 100 sigiyɔroma ni sankelelentɔnɔ ye, k'o sɔɔlen tila kemɛ sankelentɔnɔ ye.

Baara keta

1. Manankun jumen de be, n'a tona kemeda ye 3% ye, n'a tona be ke san kelen kono d.240 ye ? d. 450 ye ? d. 1500 ye ? d. 1200 ye ? d. 240 ye ?
2. Saturu b'a fe ka d. 7200 sankelentono soro waribon na. A ka kan ka manankun jumen de di mara la k'o tona kemeda ke 12% ye.
3. Saran ye manankun saba kalifa waribon na. Folo kemeda ye 7% ye, a sankelentono ye d.1400 ye. Filanan 4,5%, sankelentono d.900. Sabanan 3% sankelentono d.1200. Saran ka manankun saba mumε ye joli ye?
4. Zan ka sankelentono do benna d. 5085 ma. Sankelentono in $\frac{1}{5}$ ye manankun sankelentono ye, manankun min tona kemeda ye 7,5% ye. Sankelentono in fana ye manankun filanan sankelentono ye, manankun min tona kemeda ye 5% ye. Manankun kelen-kelen ye joli ye?

9. Kuntaala jatemine

Jefoli

Jatepiniw kono, tuma caman, a be fo ko ka wari marali walima a dononi kuntaala jini. Kuntaala be se ka jini da fila ni werew ye, i n'a fo sankelentono ni tona mumε.

Jatepini

Seriba ka manankun ye d.30 000 ye, a ka tona mumε kera d.700 ye. Seriba ka manankun ye kuntaala jumen soro n'a tona kemeda ye 3% ye ?

Hakilijakabo :

Manankun sankelentono be se ka jini : $d.3 \times 3000/1000 = d.900$ d. 9000 ye tile 360 kuntaala tona ye
d.700 ye tile joli kuntaala ye ?
ni d.900 ye tile 360 ye, d.1 ye tile $360/900$
d.700 kuntaala ye : tile $360 \times 700/900 =$ tile 280 =
kalo 9 ni tile10.

A be faamu ko :

* N'i be kuntaala jini, i dan ye ka tile 360 sigiyoroma ni tona mumε ye, k'o sorolen tila sankelentono ye. O niyoro be bayelema ka ke san, kalo ni tile hake ye.

Baara keta

1. Tile joli kono d.25000 mama ke manankun ye, k'a tona kemeda ke 6% ye k'a tona mumε be ke d.750 ye ? d.250 ye ?
2. Manankun tun ye d.36000. A tona kemeda ye 6% ye. Manankun ni tona mumε faralen jagon kan, o kera d.36650 ye.
Manankun kuntaala kera joli ye marayoro la?

3. Zantigi ye d.45000 mara 3%. Tono benna d.1630 ma. A ka mara kuntaala ye jumen ye ?

4. Waribon ye d.31400 sara Buya ye k'o ke manankun ni tono faralen ye jagon kan. A ka tono kemeda ye 3% ye. Buya ka wari ye kuntaala jumen ke waribon na?

Sefawari

Wari ye mun ye?

Sara be ke ni wari ye, sorow be jatemine ni wari ye, sannifeere be jenabo ni wari ye, Wari jumen b'an fe yan?

Sefawari ye warimisen ani warikunbaba. Warimisen ye nage ye, bilenman ani jeman. U be wele warigananw.

Wariganan ye woro ye :

1. dorome (d.) kelen = d.1
2. dorome (d.) fila = d.2
3. dorome (d.) duuru = d.5
4. dorome (d.) tan = d.10
5. dorome (d.) mugan = d. 20
6. dorome (d.) bi duuru = d.50

Duuruganan, filaganan, ni dorome kelen ye bilenman, bilenmanin ye. Biduuruganan, muganganan ni tanganan yejeman, jemanin ye.

Warikunbaba ye sebenfura ye. Dow ko biyebulu.

Biyebulu ye duuru ye :

1. dorome (d.) keme = d.100,
2. dorome (d.) keme fila = d.200,
3. dorome (d.) keme naani = d.400
4. dorome (d.) ba kelen = d.1000
5. dorome (d.) ba fila = d. 2000

Kolɔsili :

Dorɔmɛ ye tama 5 ye, o « 5 » de sebennen don dorɔmɛganannin kan. Bamanankan na fo « 5 » in ka tila 5 ye walasa ka da don bamananjate la. Misali : nin „500“ de sebennen don kemɛbiye kan. O de bɛ tila 5 ye : Jaabi ye 100 ye, dorɔmɛ 100 bamananjate la.

I yɛrɛ sifile ninnu na

1.E bɛ warimisen ni warisen ni warikunbaba jumɛnw ke ka nin daw sara :

d.518, d.950, d.5700, d.6846, d.2004, d.200952

2. Nin don wula, bitigitigi ketɔ ka bitigi datugu, a ye nin sɔrɔ a ka kɛsu kɔnɔ : bakelenbiye 5, kemɛfilabiye 18, kemɛbiye 29, biduuruganan 24, muganganan 160 ani filaganan 517. Bitigitigi ye joli feere nin don?

Sansɔngɔ

Caman sansɔngɔ jini

Jɛfoli

- Fanta taaara sugu la. A ye sanni kɛ : sogo kilo 4, jaba kilo 5, sukaro kilo 3 ani sɔ kilo 4.
- Fanta ye fɛn o fɛn san, sogo, jaba, sukaro, sɔ sɔngɔ bɛ ninnu kelen-kelen na. O sɔngɔ ye sansɔngɔ ye Fanta bolo. Daw ko sanda. Sansɔngɔ ni sanda ye kelen ye.

Jatejini

Fanta ye sogo kilo 8 san wayekɛ fɛ, a kilo kelen dorɔmɛ 240. Sogo sansɔngɔ ye joli ye?

Sogo kilo 1 sansɔngɔ ye d.240

Sogo kilo 2 sansɔngɔ ye d.240 x 2 ye

Sogo kilo 3 sansɔngɔ ye d.240 x 3 ye

Sogo kilo 4 sansɔngɔ ye d.240 x 4 ye

Fanta ka sogo sansɔngɔ ye :

d.240 x 4 = d.960

I mana fɛn kelen sansɔngɔ sigiyɔrɔma ni fɛn sannen hake ye, sansɔngɔ (mumɛ) bɛ sɔrɔ.

I yɛrɛ silile ninnu na :

A' ye Fanta ka fɛn sannen ninnu kelen-kelen sansɔngɔ jini :

Jaba kilo 5, kilo 1 d.30

Sukaro kilo 3, kilo 1 d.85

So kilo 4, kilo1 d.53

Jatejini

1. Jeneba taara sugu la, a ye sanni ke : awokaden 6 d.30 a kelen makaroni 3 d.70 a kelen, lokoti 2, a kelen d.110. A' ye awoka sansongo jini ani makaroni sansongo ani lokoti sansongo.
2. Mayi ye boron (danteli) m 4 san a metere d.390 ani popilini m 8 a metere d.120.
 - 1°) a ye joli boron sansongo ye?
 - 2°) a ye joli sara popilini sansongo ye ?
3. Papa ye maanjebara 2 san d.95 a kelen ani kunnafoniseben 2, a kelen d.50. A ye jabili 3 san, a kelen d.65 ani jonin 4, a kelen d.165. Papa ye jolisara : manjew sansongo, kunnafonisebenw sansongo, jabibiw sansongo, joninw sansongo ye ?
4. Sitan ye gatonin 15 san d.15 a kelen, sokola 12 d.280 a kelen ani bonbon 360 a kelen d.5. A' ye gatonin ni sokola ni bonbon sansongo jini.
5. Buba ye simon bore 140 san a kelen d.950. A ye nega 180 fana san a kelen d.480. A ye nega were san den 120 a kelen d.290. A ye ninnu jini :
 - 1°) Simon sansongo
 - 2°) nega folo sansongo
 - 3°) nega filanan sansongo
6. Bili ye nonominen 4 san. Nonobara 14 b'a kelen-kelen kono. Ni bara kelen sansongo ye d.205 ye, nono mumu sansongo ye joli ye?

Jefoli :

- Fanta taara sugu la. A ye malo san paani na.
- Fanta ye malo hake do de san, a ye paani hake do de san malo la. A taalen malo san, a ye wari hake do fana sara. O tuma, malo paani hake do sanna wari hake do la, n'o ye malo hake sannen mumu ni malo sansongo mumu ye.
- Ni nin da fila donna an fe, an be panni kelen sansongo jini.

Jatejini

Fanta taara sugu la. A ye malo paani 6 san d.240. Malo paani 1 sansongo ye joli ye?

Fanta ye malo paani 6 san. O ye paani hake sannen mumu ye.

Paani 6 sansongo donnen don, d.240. O ye malo sansongo mumu ye.

An be se ka paani kelen sansongo jini

Paani 1 sansongo be jini cogo di ?

Paani 1 sansongo jinicogo :

A be ko d.240 ye mogo 6 je ye. Kelen sansongo be l ko mogo 1 niyoro d.240 la. An be tilali ke mogo 1 niyoro jini. O tuma an be tilali ke ka kelen sansongo jini.

Paani 6 sansongo ye 240

Paani 1 sansongo ye d.240 : 6 walima $\frac{d.240}{6} = d.40$

Kelen sansongo be jini cogo di ?

I yere sifile ninu na :

1. D.1520 ye sogo kilo 8 sansongo ye. Sogo kilo kelen sansongo ye joli ye?
2. D. 1300 be Jεke bolo. A b'a la ka taafe 5 san. Joli ye taafesongo ye?
3. Aya ye tiga kilo 50 san d.3000. Tiga kilo ye joli ye?
4. Jigi ye gafe 1 ni kaye 7 san d.840. Ni gafe 1 sansongo ye kaye 7 sansongo ye, kaye 7 sansongo ye joli ye? Kaye 1 sansongo ye joli ye?
5. Kadari ye d.19200 don simon bore 16 ni sojonege den 8 la.

Sojonege sansongo mumε ye simon sansongo mumε tilako saba ye. A ye simon sansongo ni nege sansongo mumε jini. Simon bore kelen sanna joli ? Nege den kelen fana sanna joli ?

6. Jirisiyenna ye jirije 5 san drome 9000. Jirije 1 sansongo ye joli ye ?
Jirije metere 1 ye ni jirije kelen janya ye m 6 ye ?

Feereda

Caman feereda ninin

Jefoli :

Ali taara sugu la. A donna bitiki kono ka feerefεnw laje. A ye feerefεn dow da jininka, u feereda. Bitikifeerela ye latikolon da fo a ye d.200, jnin d.160.

Ali ye nin fen fila san. Bitikifeerela y'u feere Ali ma.

D.160 ye da jumen ye?

Jnin feereda walima jnin feeresongo.

Jatejini

Bitikifeerela ye latikolonbara 3 feere Ali ma.

Latikolon feereda mumε ye joli ye ni bara 1 feereda ye d.200 ye?

Latikolonbara 1 feeresongo ye d.200 ye

Latikolonbara 2 feeresongo ye d.200 x 2 ye

Latikolonbara 3 feeresongo ye d.200 x 3 ye

Latikolonbara feeresongo ye :

d.200 x 3 = d.600 ye :

O tuma, feereda mumε be soro cogo di ?

I dan ye ka fen kelen feereda sigiyoroma ni fen feerelen hake ye.

I yere sifile ninna na :

A' ye fan feerelen ninna feeresongo jini :

Ncongo kilo 105, kilo d.58

Tamaro kilo 18, kilo d.109

Tiga kilo 286, kilo d.48

Jatejini

1. Sali ye jaba kilo 450 feere a kilo d.28, tigadage mananin 16 a mananin d.706 ani sunbala minen 175, a minen d.48. A' ye feerefan ninna kelen-kelen feeresongo jini.

2. Zan ye tulufilen saba feere, kilo d.29. Tulufilen folo ye kilo 15 ye, filanan ye kilo 19, sabanan kilo 13.

A' ye feeresongo mumɛ jini.

3. Usu ye kaki m 14 feere, m d.260, popilini jugujiman m 8, nɛreman m 15 bulaman m 7 ani danteli m 38. Popilini m ye d.1200, danteli ye d.540 a mɛtɛrɛ.

A' ye fan feerelen ninna feeresongo jini kelen-kelen.

4. Mobilibatigi ye simon bore 200 jigin. Ni toni kelen feereda ye d.16 000 ye, mobilibatigi in ye joli feere ?

Mobilibatigi ye simon bore kelen feere joli ?

Simonfeerela bɛ simonbore feere d.970. Ale ka feeresongo mumɛ ye dɔrɔmɛ joli ye ?

5. Tulufeerela bɛ tululitiri feere d.100. A ye litiri 185 feere jagomafila do ma. Tuluko geleyalen,

o ye tulu in litiri feere d.117. Tulufeerela ye joli feere ? Jagomafila fana bɛ joli feere ?

2. Kelen feereda jini

Jɛfoli : Zumana ye tiyofeerela ye. A bɛ tiyo feere mɛtɛrɛ la. Tile o tile, a bɛ tiyo mɛtɛrɛ caman feere. An bɛ se ka tiyo mɛtɛrɛ kelen feereda jini, ni tiyo feerelen mumɛ mɛtɛrɛ hake donnen don an fe ani wari mumɛ min sɔrola tiyo feerelen mumɛ na.

Jatejini :

Tiyofeerela ye tiyo mɛtɛrɛ 50 feere d.2850. Tiyo mɛtɛrɛ kelen feereda ye joli ye ?

Jɛfoli :

mɛtɛrɛ 50 feerela d.2850

mɛtɛrɛ 1 bɛ feere joli ?

d.2850 ye mɛtɛrɛ 50 jɛ ye.

U kelen-kelen niyoro ye mɛtɛrɛ 1 feereda ye.

Mɛtɛrɛ kelen niyoro walima a feereda ye :

d. 2850 : 50 = d.57

Tiyo mɛtɛrɛ kelen feereda ye d.57 ye.

N'i bɛ kelen feereda jini, i dan ye ka feereda mumɛ tila fan mumɛ da ce.

I yere sifile ninna na :

1. Feereda mumɛ fan feerelen mumɛ kelen feereda.

d.2250 bore 3 ?

d.13500 kg.50 ?

d.8740 m. 50,50 ?

2. Soma mago be tiyo meterɛ 50 la k'a ka nako son. A ye ba kelenbiye kelen di tiyofeerela ma. O ye kemafilabiye 2 ni d.20 segin a ma. Tiyo feereda ye joli ye ? Tiyo meterɛ kelen feereda ye joli ye fana ?
3. Misiba 12 be jedi ka wɛɛ kɔnɔ. U kelen-kelen be nɔnɔ litiri 15 bo tile o tile. Jedi ka nɔnɔ feerelen mume ye d.10 800 ye. Jedi ka nɔnɔ mume ye litiri joli ye ? A ka nɔnɔn litiri ye d. joli ye ?
4. Nɔnɔ bidɔn 94 jiginna Malilɛ la. Izini ye nɔnɔ in 2/4 ke forokoninw kɔnɔ. Ni nɔnɔ bidɔn 1 ye litiri 24 ye ka forokonin 1 ke l. 0,25 ye, forokonin joli sɔɔla ? O mume feerela Malilɛ fɛ. d. 92016. Forokonin kelen feereda ye joli ye ?
5. Kemelitiri 100 be siterini kɔnɔ taji la. Barikon 68 fa bɔra a la. Taji feereda k'a mume ben d.19584 ma. Ni litiri 96 de be ke barikon kelen kɔnɔ, nin dugu taji litiri feereda ye dɔɔme joli ye ?

Sɔɔda

Jɛfoli

Ali taara sagafeereyɔɔ la. A ye saga kelen san d.2700. Ali ye sagasirijuru fana san d.100. Mobilitigi ye Ali ni saga ta d.250. Ali ka saga sɔɔla da jumen na ?

Tijɛ don, Ali ye saga san d.2700. Nka Ali ye wari wɛɛ bo ka fara saga sanda kan walasa saga ka se a ka so.

O tuma, Ali ye d.2700 bo.

Ali ye d.100 bo

D.2700 ye saga sanda ye

D.100 ni d.250 ye musaka misɛnw ye.

Saga sɔɔda ye :

$$d.2700 + d.100 + d.250 = d.3050$$

O tuma, sɔɔda be jini cogo di ?

I dan ye ka sanda ni musaka misɛn kafo jɔɔɔn na.

I yeɛ sifilɛ ninu na :

Sandaw musaka misɛnw sɔɔda ?

d.8009 d.105 ani d.48 ?

d.15 080 d.410 ni d.92 ani d.180 ?

d.87 x 42 d.13 x 42 ani d.86 ?

d.9 000 x 78 ?

Jatɛpini

1. Zorogo ye kuden 112 san 4 d.250. Ku sanda mume ye dɔɔme joli ye ?

A ye bore san d.40 ka ku ke u kono. Wotoronintigi ye ku doni bore kelen d.15. A' ye ku sorda mumɛ jini. O tuma Zorogo ye ku den kelen soro d.joli ?

2. Umaru ye noko kariton 65 san d.500 a kelen. Mabiligi min y'a doni a ye, o ye d.50 mine kariton na. Mabili kelen ka noko jigin bitikida la, baarden y'a ladon bitigi kono kariton kelen d.5. Joli ye Umaru ka noko mumɛ sorda ye?

3. Sumunu ye simonbiriki 2300 san d.40 a kelen. A y'a doni kelen d.3 k'a lajigin d.4 a kelen. Sumunu ye dorome joli sara biriki mumɛ sorda ye ?

4. Jeneba ye safune kabakurunin 160 san d.25 a kelen. A ye safune ninu bila 16 kariton kono. O ye kariton joli ye ? N'a ye kariton kelen san d.88 ani k'a kelen-kelen doni d.5, kabakurunin mumɛ sorda ye joli ye ?

Tono ni binda

1. Tono

Jefoli

Jago kun ye mun ye ?

Jago kun ye tonɔ ye. Jagokela be jagofenw sai ka tila k'u feere. Jagofenw sanda walima u sansongɔ n'u feereda te kelen ye. Jagofenw sanda ka dogo ni feereda ye. N'o ma tonɔ te soro.

Misali

Ajara ye gafe san dorome 250 Bamako. A ye gafe in feere dorome 270 u ka dugu la. A jara ka tonɔ ye dorome joli ye ?

Jefoli

Gafe sanda ye dorome 250 ye.

Gafe feereda ye dorome 270 ye.

Sanda dorome 250 ka dogo ni feereda dorome 270 ye.

Danfara be u ni dogon ce. O danfara ye mun ye ?

O danfara de ye tonɔ ye

Tonɔ be jini cogo di ?

Doboli de be na ni danfara ye :

Tonɔ ye : dorome 270 - dorome 250 = dorome 20.

O tuma :

Tonɔ = feereda - sanda

I dan ye ka sanda ba feereda la.

Kalɔsili

Waati dow la, jagofen sɔɔda de be ke sanda no na.

N'o kera :

$$\text{Tɔnɔ} = \text{feereda} - \text{sanda}$$

I. yere sifile ninu na :

1. sanda	feereda	tɔnɔ
d.360	d.420	?
d.2 075	d. 2198	?
d.75 000	d.80 200	?
d. 192 600	d. 200 000	?
2. Sɔɔda	feereda	tɔnɔ
d.840	d.1006	d. ?
d.3680	d.4003	d. ?
d.73 200	d.74 300	d. ?

Jatejini

1. Zan ye tigasegi 8 san a kelen dɔɔmɛ 1200. Tiga sansɔngɔ mumɛ ye joli ye ?

Zan ye tiga in feere dɔɔmɛ 1325 a bore kelen. Tiga numɛ ye joli ye? Zan ye joli sɔɔ tɔnɔ ye ?

2. Nonɔfeerela be nonɔ tige dɔɔmɛ 56 a litiri kelen. A ye nonɔbidɔn 12 san. Ni litiri 5 ye bidɔn kelen-kelen a ye, nonɔ mumɛ sanna joli ?

Ni nonɔfeerela be nonɔ feere dɔɔmɛ 60 a litiri, a be joli sɔɔ tɔnɔ ye ?

3. Finimugu metere 24 sanna dɔɔmɛ 920 a metere kelen. Finimugu in mumɛ feerela dɔɔmɛ 41880. Tɔnɔ ye joli ye ?

4. Ɔɔjagola ye ɔɔbɔre 45 san. Bɔre kelen-kelen girinya ye kilo 80 ye. Ɔɔ in kilo 100 sansɔngɔ kera dɔɔmɛ 1150 ye. A selen so, a y'a sɔɔ bore fila tɔnenen don. A diyagoyara k'a tɔ feere dɔɔmɛ 14 a kilo kelen. A ka tɔnɔ benna joli ma ?

5. Nin bitikitigi ye bisikikesuw san d.145 kelen. Bisiki kilo 45 tawari kera d.225 ye. Bitikitigi ye bisiki feere d.45 a garamu 250. A ka tɔnɔ be ben joli ma bisiki kilo kelen feereli la ?

6. Fulake ye misi kelen san d.16000. A ye kalo 3 ke k'a labalo ani k'a furake. A ye min don balo la kalo kelen kɔnɔ o ye d.500 ye, furasɔngɔ benna d.200 kalo la. Fulake labanna ka misi feere d.20 000. A ye joli sɔɔ tɔnɔ ye ?

2. Binda

Ɔefoli :

Binda ye mun ye ?

Tɔne don, jago kun ye tɔnɔ ye. Nka waati dow la, jagokela te tɔnɔ sɔɔ, sanda walima sɔɔda be caya ni feereda ye, no kera tuma o tuma, o ye tɔneni ye, a be

ƒo ko jagokela binna. A binna ni wari hake min ye, o de ye binda ye.

Misali :

Ajara ye mangorosegi san dɔrɔmɛ 600. A ye mangoro in feere. A ma se ka wari wɛrɛ sɔrɔ dɔrɔmɛ 485 ko. Ajara binda bɛnna joli ma ?

Ɔɛƒoli :

Mangorosegi sanda ye dɔrɔmɛ 600 ye.

Mangorosegi feereda ye dɔrɔmɛ 485 ye.

Sanda ka ca ni feereda ye. Danfara bɛ u ni ƒogɔn cɛ.

O danfara ye mun ye ? O danfara de ye binda ye.

Binda bɛ ƒini cogo di ?

Dɔbɔli de bɛ na ni danfara ye.

Binda ye : dɔrɔmɛ 600 - dɔrɔmɛ 485 = dɔrɔmɛ 115.

binda = sanda - feereda

I dan ye ka feereda bɔ sɔrɔda la.

I yɛrɛ sifilɛ ninnu na :

1. Sanda	feereda	Binda
d.12 300	10 895	?
d.231 000	216 905	?
d.602 000	596 695	?
2. Sɔrɔda	feereda	Binda
d.512 000	506 820	?
d.1 500 000	1 490 809	?
d.3 020	2 895 680	?

Jateƒini :

1. Dirisa ye wosonbɔrɛ 3 san dɔrɔmɛ 6 300 a kelen. A ye wotoro kɛ k'u ta dɔrɔmɛ 150. A kelen ka woson mara dɔ tolila. A ye woson feere tuma min, a feereda ma tɛmɛ dɔrɔmɛ 17 850 kan. Dirisa tonɔna wabinna? Dɔrɔmɛ joli ?

2. Ɔɔfeerela ye ƒɔbɔrɛ 15 san dɔrɔmɛ 30 000.

Ɔɔbɔrɛ kelen girinya tun ye kilo 100 ye. A kelen ka ƒo in sɛgɛsɛgɛ, buguri ni kala-kalaw bɔta bɔrɛ kelen na, o ye kilo 6 ye. Ɔɔfeerela ye ƒo kilo feere dɔrɔmɛ 20. A bɛ tonɔ sɔrɔ wa a bɛ bin ? Dɔrɔmɛ joli ?

Baaranan tamenen konfɛsɛben

1. Baaranan ye fen min ye :

Baaranan ye furance ye min be damine san waati do la ka ban san waati do la. O furance be se ka boli ninan san ni san nata kan. A be se ka ke ka te kalo 12 bo, san kelen jate.

Misali :

Nin jekulu ye baganjago sigi sen kan. Jekulu in be bagan fasan latolo k'a feere. U b'o baara damine notige waati (okutoburukalo - nowanburukolo). A be ban san nata tilema ban waati (mekalo - zuwenkalo). Baaranan be nin furance konɔ. A te kalo tan ni fila dafa, san kelen jate.

Fen min don, a be min ne :

2. Baaranan tamenen konfɛsɛben :

Nin ye sɛben ye min be jekulu, ton walima cakɛda ka soro n'a ka musaka dajira tonɛnw na. Ni soro ni musakaw lajɛra, a be don ni ton walima cakɛda faantanyara walima ni a nafolotigiyara. Baaranan jatɛfilɛsɛben don.

O bɛɛ konɔ, latige minnu ye ton/cakɛda soro, olu bɛɛ be don. Taabolow be yeɛma walima u be kologɛ lɛya, ton/cakɛda, ka barika ka sankorɔta.

Misali :

Musakaw :		Soro :	
Minnu donna cakɛda kunkow la baaranan konɔ		Wari min ladonna cakɛda fe baaranan konɔ	
A nefoli	d. wari	A nefoli	Wari d.
1-----		1-----	
2-----		2-----	
3-----		3-----	
-----		4-----	
-----		5-----	
4-----		6-----	
Musaka mume ye 1+2+3+4		Soro mume ye 1+2+3+4+5+6	
Mume		Mume	

Ka musaka mume ni soro mume sanga jigon ma, cakɛda ye tonɔ soro walima cakɛda binna, o be don konfɛsɛben in konɔ.

Minensongoladon

An be minen ke suguya fila ye, minenmisenw, n'olu ye minenw ye baara be ke n'u ye walima mago be je n'u ye nka u si kuntaala man jan, minengirinw, n'olu ye minen kunbabaw ye, magoneminenw don minnu si kuntaala ka jan.

Mun were be nin minen suguya fila bo jogon na ?

Tije don, si kuntaala b'u bo jogon na, nka sansongo walima sorosongo fana be jogon na. Minengirin songo ka bon, minenmisen songo man bon.

Misali la, sebennikelan be tile damado walima dogokun damado de baara ke, a be ban. Biki songo ye dorome tan ni duuru ye. N'i dun ye sebennimansin ta, ba bi caman de be ale sanni na. Ale be san o songoba la walasa a ka se ka san caman baara de ke.

So fana misali be wasa ke jefoli in hukumu konɔ.

So be jo wari caman de la walasa a ka se ka sokomago je san caman konɔ.

Minensongoladon be fo waati jumen ?

Dow ko minensongoladon, dow fana ko minensongolabin. Focogo werew yere be se ka soro nin fen kelen in na. Nka walasa a ka jeya hakili la, dakun do ye danfara ke minenw suguyaw ni jogon ce. O danfara in ye minengirinw ke si kuntaala jan ye (san caman baara) k'u ke fana songoba, songo gelen

ye (ba bi caman, ba keme caman, miliyon caman) i n'a fo kasabi min be don so joli la misali la. Songoladon ni songolabin be fo minengirinw de kunkan.

An be d'a la fana ko musaka belebele be ke ka minen fen o fen soro, o ye musakakela halalaminen ye. A be se ka ke mago kelen halala ye walima cakeda halala walima jekulu i n'a fo ton halala ye. I be se k'a san walima a be san ka d'i ma demɛ ye.

Munna songoladon ni songolabin be fo ?

Kerɛnkerɛnɛnya la, minengirin be san nafasoro de kama a ka baara konɔ. O tuma, baara de be ke n'a ye, baaraba yere walasa nafa ka soro. Dow n'a fo o la, ko baaraba be ke ni minengirin, walasa a ka songo ladon.

Ni minen be baara ke, a be koro de, ka koro fo k'a si ban. A be tije, ka tije, ka tije fo a ladan be i ban baara ma kolokoto. O waati mana se, a ba fo k'a nonabila. A be nonabila ni min ye, o nonabila in soro wari mana bo a ka nafa ladonnen na, a be fo ko songoladon sabatira.

Ni mansin sanna, kabini a be bo a sanyoro da fe, a b'i ko a ye baara damine, o la, be ka koro.

A be koro cogo min, a songo be jatemine ka taa ten songo min be sigi o waati, diyagoya o be dogoya mi kura songo ye : songolabin be fo songoladon ma.

Songoladon/songolabin jatemine be mun je ?

N'a ma je ko wariba donna minen na, o minen masina feeredon, hakilisigi be jini, bawo bo ka kan ka

ke, tɔnɔ ka kan ka sɔrɔ. Hakilisigi tɛ sabati fo ni jatemine kera. Jatemine bɛ ke sɔngɔ sigili la. O tuma kunfɛbaara tɛ.

Ni kunfɛbaara tɛ, sɔngɔladon/sɔngɔlabin jatemine kun bɛ haali. O kofɛ, hali n'a ma nɛ ko tɔnɔ tɛ ke a feereli la, n'a ma nɛ bin kɔ, pinkari kana ye a la.

Sɔngɔladon/sɔngɔlabin jatemine de b'a to cakɛda walima jɛkulu ka baarasan jatebɔ daw ka jɔgɔn sɔrɔ tewu.

O tuma, dogo fan si de t'a la, kaye ka kan ka dayɛɛ, sɔngɔladon/sɔngɔlabin jatemine bɛ ke kaye min kɔnɔ.

1. Misali :

Kalalimansin sanna 2001 san marisikalo. A ye baara damine o don kelen. A sansɔngɔ ye dɔrɔmɛ 60 000 ye, a sɔngɔladon kemɛda ye 20% ye, kuntaala ye san 5 ye. A sɔngɔladon bɛ ke cogo di ?

Sanw	Sansɔngɔ	San kelen sɔngɔladon	Sɔngɔladon kafoli	Jatebɔ daw
2001	d.60 000	$\frac{d.60000 \times 9 \times 20}{100 \times 12 (1200)}$ d.3 000	d.9 000	d.51 000
2002	d.60 000	$\frac{d.60000 \times 20}{100}$ d.12000	d. 21 000	d.39 000
2003	d.60 000	d.12000	d. 33 000	d.27 000
2004	d.60 000	d.12000	d. 45 000	d.15 000
2005	d.60 000	d.12000	d. 57 000	d.3 000
2006	d.60 000	$\frac{d.60000 \times 3 \times 20}{12 \ 100 (1200)}$ d.3 000	d. 60 000	d.0

Kɔlɔsili : jatemine na, mansin mana baara damine, a sɔngɔ bɛ bin ka taa a fɛ, mansin b'a sɔngɔ ladon. O kuntaala janya ye san 5 ye.

9 ye hake ye ka kalo tɛmbɛbali hake dantige san kɔnɔ Marisikalo ye san kalo sabanan ye. San to tora kalo kɔnɔntɔn (9) ye.

$$1200 \text{ ye } 20\% = \frac{20}{100} \text{ kɔnɔ } 100 \times 12 \text{ (12 ye sah kalo 12 ye)}$$

ye)

Sɔngɔladon kafoli bɛ sanw sɔngɔladonta kafoli ke san o san fo mansin sansɔngɔ ka sɔrɔ.

Jatebɔ daw b'a sansɔngɔ to da jira san o san fo mansin sansɔngɔ ka ban.

2. Misali : nin mansin sanna zanwuyekalo tile 2^{nan} 2000 san. A sanna dɔrɔmɛ 400 000 k'a sɔngɔ ladonni kemɛda bɛn 20% ma. A sɔngɔ ladonni jatemine ke san 5 kɔnɔ.

Sanw	Sansɔngɔ	San kelen sɔngɔladon	Sɔngɔladon kafoli	Jatebɔ daw
2000	d.400 000	$\frac{d.400\ 000}{5} = d.80\ 000$	d.80 000	d.320000
2001	d.400 000	$\frac{d.400\ 000}{5} = d.80\ 000$	d. 160 000	d.240000
2002	d.400 000	$\frac{d.400\ 000}{5} = d.80\ 000$	d. 240 000	d.160000
2003	d.400 000	$\frac{d.400\ 000}{5} = d.80\ 000$	d. 320 000	d.80 000
2004	d.400 000	$\frac{d.400\ 000}{5} = d.80\ 000$	d. 400 000	d.0

Nin misali kɔnɔ, mansin sanna san damine na. A sɔngɔ ladonni be boli san kalo 12 kan.

San kelen sɔngɔladon be ben :

Mansin sansɔngɔ x ni sɔngɔ ladonni kemeda ye. O de
ye = d.400 000 x 20% = $\frac{d.400\ 000 \times 20}{100} = d.80\ 000$.

O la, wari hake min be bin san o san, san 5 kɔnɔ, ka bo mansin sansɔngɔ d.400 000 la, o ye d.80 000 ye.
San 5 jate ye d.80 000 x 5 ye = 2000 san d.80 000 ;
2001 san d.80 000 ; 2002 san d.80 000 ; 2003 san
d.80 000 ; 2004 san d.80 000.

Sɔngɔladon kafoli be sanw sɔngɔ ladontaw kafoli ke san o san fo mansin sansɔngɔ ka sɔrɔ.

Jate bo daw b'a sansɔngɔ to da jira san o san fo mansin sansɔngɔ ka ban.